

Heykel Sanat?

Onaylayan Administrator
Perpembe, 01 Kasým 2007
Son Güncelleme Perpembe, 01 Kasým 2007

HEYKEL SANATICANILAR? veya e?yay?, maden, tahta gibi çe?itli malzemeyle temsil etme sanat?d?r. Heykelcilik, üç boyutlu (yükseklik, geni?lik, derinlik) biçim yaratma sanat?d?r. Bu i?, kesim, biçimleme, kal?plama gibi özel tekniklerle haz?rlanan çe?itli malzemeyle yap?l?r. Elde edilen biçimler de de?i?ik tiplerde olur.

Kabartmalar, düz bir yüzey üzerinde engebeler meydana getirir: bunlar az veya çok ç?k?nt? yapmalar?na göre, alçak kabartma veya yüksek kabartma diye adland?r?l?r. Bir de. tam oyma, yani bir kaidenin üstünde duran heykeller vard?r.

?lk heykeller Milattan önce 35,000 ve 8,000 y?llar? aras?nda ortaya ç?km??, kad?nlar ve hayvanlar, yüzeyden ayr?lm?? biçimde veya ayr?lmadan, ta?a, fildi?ine, kemi?e oyulmu? veya kille biçimlendirilmi?ti.

Heykel sanat?n?n en eski örnekleri Akdeniz k?y?s?ndaki ülkelerde bulunmu?tur. Eski M?s?r'da heykeller genellikle dinsel bir nitelik ta??yordu: insanlar?n ka's?n? (insan?n dayana?? olan hayatı güç) ölümden sonra da bar?nd?rs?n diye, firavunlarla hizmetkârlar?n?n (yaz?c?lar, zanaatç?lar) heykelleri yap?l?yordu, bunlara insan?n «kopya»s? anlam?nda, «suret» denirdi. Asurlular alçak kabartmalarda sava? sahnelerini" tasvir etmi?; hayvan sanat?n? da geli?tirerek bize hayalî bir hayvanlar âlemi (insan ba?l? bo?alar, kartal ba?l? aslanlar, kanatlı? atlar) miras b?rakm??t?r. Persler ise, emaye tu?ladan alçak kabartmalar yapm??t?r.

Eski Yunan heykelt?ra?lar? insan vücudunu en güzel biçimleriyle ve hareket halinde tasvir ettiler. M.Ö. IV. yy.da, Skopas, Praksiteles ve Lysippos, insan?n tutkular?n?, ac?lar?n? ifadeye çal??t?lar. Bu gerçekçilik e?ilimi, Helenistik dönemde daha da önem kazandı.

?talya'da Etrüskler, büyük bir gerçekçilik ifade eden heykellerini, çok renkli pi?mi? topraktan veya bronzdan yapt?lar. Romal?lara gelince, i?e Yunan sanat?n? kopya etmekle ba?lam??lard?, sonra da portrede (pek gerçekçi büstler b?rakt?lar) ve binalar?n? kaplad?klar?, tarihsel veya dinsel kabartmalarda kendilerini gösterdiler.

Roman ve Gotik

Bat?da k?smen büyük istilâlardan ileri gelen bir gerileme döneminden sonra, heykelcilik Karolenjler zaman?nda yeniden canlandı. Fildi?i ve madenler, en çok kullanılan malzemeydi: do?an?n ve insan vücudunun biçimlerini yans?tma?a çal??l?yordu. XI. ve XII. yy.da, yani roman sanat? döneminde heykelcilik, asl?nda dinsel olmakla birlikte, mimarlı??a ba?lanm?? al?n tablalar?yla, atk? ta?lar?yla, sütun ba?l?klar?yla birle?ip kayna?t?.

Buna kar??l?k gotik sanat (XIII. yy.) mimarlı?ktan kendini kurtardı. O zaman yüzeyden ayr?lm?? kabartmalar önem kazandı: kilise kap?lar?n? sütun-heykeller süsledi. Bu heykeller giderek do?ala yakla??yor ve insan? ele al?yordu. ?talya'da, Pisano ailesi, sonra da Arnolfo di Cambio, bu ara?t?rman?n Pisa'da, Floransa'da ve Perugia'da öncüleri oldular.

Hareket ve ?fade

Rönesans ?talya'da yeni bir anlay??tan do?du: insan, dünyanın merkezi haline geldi. Art?k din d??na ç?kan heykelcilik, insan vücudunun güzelli?ini gözler önüne serdi. Ghiberti, Donatello, Della Robbia, Verrocchio, Michelangelo, bu sanat dal?n?n en ünlü temsilcileridir. Fransa'da heykel sanat?, Michel Colombe, Jean Goujon, Germain Pilon ile temsil edilmekteydi. Bu ak?m, bütün Avrupa sanat?n? etkileyecekti. ?talyanlar, özellikle Bernini ve Algardi, XVII. yy.da, barok sanat?n öncüleri oldular ve bu tarz, ertesi yüzyıl rokoko tarz?n?n a??r?l?klar?na götürdü.

Bir yandan klasikçilik, öte yandan barok ak?m, XVIII. yy.da Adam, Slodtz ve Lemoyne gibi klasiklerle Bouchardon, Pigalle, Falconet ve Houdon gibi baroklar?n öncülü?ünde çat??t?. Öteki Avrupa ülkeleriyle ?talya ve Fransa'n?n etkisinde kald?. XVIII. y. sonu ve XIX. yy. ba?lang?c?, neoklasikçili?in bütün Avrupa'ya yay?lmas?na sahne oldu. En ünlü temsilcileri ?talyan Canova ile Danimarkalı Thorvaldsen'di.

Hayal Gücünün Bütün Kaynaklar?

Romantikler de, natüralistler de, neoklasikçili?in so?uklu?una kar?? bir tür hayata dönü? ile tepki gösterdiler; art?k duygular?n aç??a vurulmas?ndan korkulmuyordu. Rude, Barye, Daumier, Carpeaux, sonra da Rodin ve Maillol, bu yeni ak?m?n öncüleridir.

XX. yy. yetenekler yönünden pek zengindir ve çok yönlü ara?t?rmalara sahne olmu?tur. Archipenko, Duchamp-Villon, Lipchitz, Zadkine, natüralizmi reddederek e?yay? çözümlendiler ve hacimler halinde yeniden kurdular (kübizm). Fütüristler (Boccioni), dinamizmi dile getirdiler.

Figüratif heykeltçilik (Brancusi, Richier, Giacometti) soyut sanatla (Pevsner, Gabo, Arp) birlikte ya?arken, kimi zaman belirli s?n?rlar?n d???na ç?kt? (Moore). Art?k hacimi tasvir etmek yetmiyor. Eserler, hava hareketleri (Calder) veya motorlar (Gabo, Schöffer) sayesinde, hareket kazan?yor. I?k saç?yor, ses ç?kart?yor.

Modern sanayinin kaynaklar?ndan yararlanan teknikler de (Cesar'?n S?k???t?rmalar?; elektronik ak?mlar), malzeme de giderek çe?itlilik kazan?yor: sanatç?lar (Picasso, Oldenburg), günümüzde, geleneksel veya modern malzeme kadar, sanayi art?klar? veya günlük e?yay? da kullanm???lard?r.

Biçimleme ve Kal?plama

Biçimleme, heykeltçili?in alfabesidir: balmumu veya ?slak toprakla elde bir biçim yap?l?p küçük malalar veya taslak kalemleriyle düzeltilir. Kal?p, bir eseri ço?altmaya olanak verir: bir cismin izini veya negatifini almaktan ibarettir, sonradan kal?p ödevi görecek ve içine alç? veya eritilmi? maden dökülecektir.

Bütün Dünyan?n Mal? Olan Sanat

Afrika sanat?, özellikle Benin yöresinde, ilgi çekici bronz heykeller vermi?tir; Okyanusya, tahtadan, pi?mi? topraktan veya bitki liflerinden maskeler yaratm???r. Amerika K?tas?'nda Aztekler ve Mayalar ta?tan ve pi?mi? topraktan dev heykeller yapm???lard?r; Mohikanlar ve ?nkalar özellikle çömlekçilik ve kuyumculuk sanat?nda ileriydiler.

Çin'de Çang Hanedan? zaman?nda, bronzdan ve pi?mi? topraktan heykeller yap?ld?. Han Hanedan?'nda ise, kilden yap?lm?? günlük kullanma e?yas?, seramik veya bronz vazolar?n yan? s?ra, kilden, günlük kullan?ma yarayan e?yalar yap?ld?. Gupta döneminde (IV.-VI. yy.) doru?una eri?en Hint sanat?, Khmer ülkesini, Angkor'u, hattâ Cava 'yi etkiledi.

Malzeme

Heykeltçinin elinde çe?itli malzeme vard?r. Ta? (kireçta??, mermer), tahta, fildi?i, kemik, yontulma?a elveri?lidir. Kil, balmumu, alç?, yalanc? mermer (mermertozu kat?lm?? alç?), alç?yla telden olu?an staff, çimento, kaba mukavva (kartonpat), biçimlenme?e veya kal?planma?a elveri?lidir. Madenler eritilir, dökülür, dövülür, kaynat?l?r, üzerlerine bir kaz? kalemiyle motifler kaz?l?r veya kaplan?r. CUMHUR?YET ÖNCES? TÜRK HEYKEL SANATITürk heykel sanat? için Bat?da oldu?u gibi, ne antikiteye varan bir geçmi?ten, ne de o noktadan günümüze ula?an bir gelenekten söz edilemeyece?i aç?kt?r. Zira, Uzakdo?u, Hint, Mezopotamya, M?s?r, Antik Yunan ve Hristiyan Bat? gibi dünyanın birçok eski uygarl??? incelendi?inde, görülmektedir ki, bu uygarl?klar heykel alan?nda zamanlar? a??p günümüze ula?an yap?tlar verdikleri, önemli ilerlemeler kaydederek gelenekler olu?turdular? halde, Türk toplumu -bugünkü Türk heykel sanat?n?n ç?k?? noktas?n? olu?turacak anlay??ta- heykelle ancak 19. yüzy?lda tan???r. Türklerin tarihine bak?ld???nda, her ne kadar Türk heykel sanat? gelene?ini olu?turabilecek yo?unlukta bir etkinlikten söz edilemese de, ?S. 6-8. yüzy?lda Orta Asya’da egemen olan Göktürklerin diktikleri Orhun Yaz?l? An?tlar?, yine Göktürk ve Uygurlarda öldürülen dü?man? temsil eden ve mezar üzerine dikilen stilize edilmi? insan figürü veya ba?? biçiminde yap?lm?? mezar ta?lar? (Balbal Ta??), koç biçiminde mezar ta?lar? (Tarsus 1986: 81-82), Yunan ve Budist etkilenimli Uygur heykel ve kabartmalar? (Okay 1991: 16), Selçuklularda mimari tezyinat içinde görülen stilize figürlü kabartmalar olmak üzere heykelle yönelik baz? örneklerle rastlan?r. Ne var ki, daha önce de belirtildi?i gibi, bu verilerin bir toplumun sanat?n? ve sanat gelene?ini olu?turacak evreleri geçirdi?i ya da daha sonra olu?acak bir Türk heykel sanat?na temel olabilece?i söylenemez. Türklerin heykelle bu kadar geç tan???mas? ve özellikle heykeltçili?in sanatlara göre Türk toplumuna en son giren sanat dal? olmas?, birçok ara?t?rmac?n?n da üzerinde hemfikir oldu?u gibi ba?l?ca iki toplumsal nedene dayand?r?labilir. Bunlardan birincisi, Anadolu’ya gelmeden önce Orta Asya’da egemen olan Türk devletlerinin göçebe ya?am tarzlar?, bir di?eri ise, Türklerin ?slâmla??? Anadolu’da yerle?ik düzene geçmeleriyle birlikte söz konusu olan ?slâmiyet’in figürlü betimleme yasa??d?r. Yerle?ik ya?am tarz? ve bunun do?al sonucu olarak kurulan kentler, insanl???n deneyimlerinin, birikimlerinin, bilgisinin ve bütün etkinliklerinin mekân? olmu?tur. ?nsanl???n tüm ilerleme, bulu? ve yarat?lar?na sa?lad??? birikimle, fikirselle ve teknolojik olanaklarla kaynakl?k eden kentler, uygarl???n ve sanat?n geli?iminde en büyük etkenlerden biri olarak son derece temel bir öneme sahiptir. Tüm sanatlar içerisinde özellikle heykel sanat?n?n varolabilmesi ve varl???n? sürdürülebilmesi ise, ancak yerle?ik bir ya?am tarz?na ba?l?d?r. Zira, do?as? gere?i özellikle geleneksel anlamda heykel yerle?ik düzenin gerek dü?ünel, gerekse teknik olarak çok yönlü olanaklar?n? kullanmak durumunda olan, ço?unlukla da mimari ve kent yap?s?yla birlikte varl?k gösterebilen bir sanatt?r. Oysa bilinmektedir ki, ?slâmla??? Anadolu’ya gelmeden önce Türklerin sahip oldu?u göçer ya?am tarz?, yerle?ik düzen kent sanat? da denilebilecek heykel sanat?n?n varolup geli?ebilmesi için gerekli ortam?n yarat?lmas?ndan oldukça uzakt?r. Ancak yine de bu dönemde, ?S. 8. yüzy?lda Uygur Türk devletinde Budist Türkler Budist inanc? do?rultusunda an?tsal mimari ve tap?naklar olu?turmular ve yerle?ik düzen gere?i kentsel ya?am içinde etkinimli de olsa heykel alan?nda varl?k göstermişlerdir. (Tansu? 1986: 81) Ku?kusuz ?slâmiyet’in kabulüyle birlikte devamlı???n? yitiren bu olu?umda, her ne kadar Budizm’in heykelle bar???kl???n?n etkileri varsa da, sözü edilen an?tsal mimari ve kentsel ya?am tarz?n?n da bir o kadar etkisinin oldu?u yads?namaz. Her dönemde insan?n içgüdüsel olarak biçim yaratma, biçimde kendini ifade etme, yeni boyutlara ula?ma, sanatsal yaratma co?kusunu ya?ama gereksinimi vard?r. Büyük yarat?c? maceralar?n temelindeki motif de bu olsa gerektir. ??te bu gereksinim, yap?lan kaz?larda elde edilen bulgulardan da anla??laca?? gibi, göçebe Türk toplumunda elde-cepte ta???n?r nitelikte, küçük boyutlu süs e?yalar? ya da göçebe hayat?n kullan?m nesnelilerindeki birtak?m süslemeler (kemer tokalar?, silah vb.) biçiminde ortaya ç?km???r. Ne var ki, bunlar içinde figürlü betimlemeye rastlansa da, bu betimlemelerin derin dü?ünel boyutlu, oylumsal eserler olmay?p daha çok stilize dekoratif bir niteli?e sahip olduklar? görülmektedir. Dolay?s?yla genel bir bak???n da gösterece?i gibi, ba?lang?çta

göçebe ya?am tarz? Türklerin heykel alan?nda varlık göstermelerinin önündeki en büyük engeli olu?turmu? ve böylece Anadolu?ya gelmeden önce büyük ço?unlu?u ?amanlık dininde olan göçebe Türkler, bu dinin yap?s? gere?i asl?nda Mustafa Cezar?ın da ifade etti?i biçimiyle, “de?il heykel, tap?nak bile yapmadan ?slâmla?m??lard?r.” (1986: 83) Türklerin ?slâmla?malar? ise, bu kez de onlar? ?slâmiyet’in betimleme (tasvir) yasa??yla kar??la?t?rm?? ve bu yeni dönemle birlikte her ne kadar yerle?ik düzene geçilmi?, binalar, dini yapılar yapılm?? olsa da, ?slâmiyet’in, ?slâmiyet öncesiputperestlik kar??s?nda ald??? tav?rdan kaynaklı olmak üzere yapılm?? ve bulundurulmas? günah say?lan perspektifli resim ve heykelin puta tap?nma ba?lam?nda yasaklanmas? nedeniyle Bat?l? anlamda figürlü betimlemelere bir türlü geçilememiştir. Ku?kusuz, -gerek Anadolu Selçuklular?, gerekse Osmanlı? mparatorlu?u olmak üzere tüm kurumlar?nda ve toplumsal ya?am?nda ?slâmî yasalar?n egemen oldu?, ?slâmî dünya görüşü'nün yüzyıllar boyu k?r?lması ve herhangi bir de?i?ime u?ramadan süregeldi?i bir toplumda, böylesi bir yasa??n heykel sanat?na kar?? çok daha olumsuz bir tavr?n geli?mesine neden olaca?? aç?kt?r. Zira, “yere gölgesi dü?en resim” biçiminde algılanan heykelin üç boyutlulu?undan kaynaklı olmak üzere puta benzetilmesi onun geleneklerle ve inançla çat??an bir sanat dal? olarak di?er betimlemeci sanatlarla k?yasla daha fazla tepki almas?n? sa?lam?? ve bu nedenle de puta tap?nma biçiminde heykel bulundurulmas?na yönelik yasa??n zamanla heykele yönelik bütüncül bir yasaklamaya dönü?mesi kaç?n?lmaz olmu?tur. Figürlü betimlemeye bu denli kar?? olan ?slâm Türk toplumunda, mimarî ve süsleme sanat?nda bir gelenek ve özgünlü?e ula??ımas?na ra?men figürlü tasvirin geli?emesinin nedenine dair, S. Eyübo?lu ve M. ?. ?p?iro?lu’nun do?u resim sanat?n? inceleyen yapm?? olduklar? saptamalar, ayn? zamanda heykel sanat?n?n ?slâm dini kar??s?ndaki durumunu belirtmek aç?s?ndan da anlamlı olacak?r: “?slâm dininin yüksek mefhumları?n? her zaman gerçekötesine, zaman ve mekân ?artlar? d???na a??ımas?na yormak daha do?ru olur. ?slâm dininde ibadet hiçbir suretin arac?l???na ba? vurmam??, yani dünya gerçe?ini dini manalarla yükseltmeye lüzum görmemiştir. Camiye suretin girmemi? olmas?, kudretini mücerretli?inden alan Tanr?n?n suretle ba?da?amamas?ndan ileri geliyor. Böylece dinin sanatkardan istedi?i, eserini, dünyay? hat?rlatan, taklit eden her ?eyden y?kamakt?. Bu ise mimari, musiki, yaz? ve hendesi nak??la mümkündür. Suret ressamı??? mabette, yerini bulamay?nca, ortadan kalkm?yordu. Fakat dünya görüşü'nü ve düzenini dinin tayin etti?i bir devirde, din d??? kalmak, suretçi ressam? as?l gerçek üzerinde durmaktan, yani devrinin en ciddi konusunu i?lemekten al?koyuyor ve onu ho? vakit geçirtmek, veya faydalı dünya bilgileri vermekten ba?ka gayeleri olmayan kitapları?n içinde b?rak?yordu. Böyle olunca sanatta suret, dü?ünceyi i?e kar??t?rmayan, bu yüzden de içten içe geli?meyerek el ustal???nda kalan bir renk ve çizgi oyunu olmaktan öteye geçemiyordu. ?arkta sanat?n geleneklere her yerden daha fazla ba?l? kald???, sanatkar?n kolay kolay normlar d???na ç?kmad??? bir gerçektir. Yaz?da, musikide, minyatürde, hal?da, mimaride yüzyıllarca tekrarlanm??, bir sadakatle ço?altılm?? ?ekiller, renkler ve makamlar hemen göze çarpar, sanatkarlar da kendiliklerinden esere ferdi bir damga vurmaktan kaç?nm??lard?r. Rönesanstan sonra gittikçe artan ve as?l sanat de?erini sanatkar ?ahsiyetinde bulan tekçi Garp bak???yla, ?ark sanat?ndaki farklıla?malar büsbütün silinir. Farklıla?ma, geleneklere ayk?r?l?k, kendine mahsus bir yol arama, hiçbir zaman ?ark?n de?er ölçüleri aras?nda yer bulamam??t?r” (S. Eyübo?lu ve M. Sipsiro?lu’ndan aktaran Berk 1973: 14). Buradan hareketle denilebilir ki, heykel sanat? ancak dinin heykeli bir etkinlik arac? olarak gördü?ü ya da dinsel inançları?n onu yads?mad??? toplumlarda geli?ebilmiştir. Yerle?ik ya?am tarz?n?n etkisinin yan? s?ra heykel sanat?n?n bat? dünyas?nda geli?mesinin ve bu alanda köklü bir gelene?in olu?turulmas?n?n temel nedenlerinden biri de budur. Zira, putperestlik sonrası ?slâm toplumu heykeli yasaklarken özellikle Hristiyanlık, figüratif betimlemeci?e, di?er dinlere göre daha ho?görülü yakla?m?? ve yapılan dini betimlemelerin (?sa, Meryem heykellerinin), insanların dine ve tanrıya yak?nla?mas?n?n bir arac? durumuna getirilmesi sonucu Hristiyan mabetleri, mezarları Bat? heykel sanat?n?n olu?um ve geli?imine kaynaklık eden önemli örneklerle zenginle?miştir. Heykelde sanatçılar?n din d??? konulara yönelmeleri ise, Orta Ça??n dogmatizminin ve dinsel zihniyetinin k?r?lmasıyla, insan? ve do?ay? akl?n ve bilimin ?????nda sorgulayan Rönesansla birlikte ba?lam??, böylece hümanist bir fikir ve sanat hareketi olan Rönesans, her alanda (teknoloji, bilim, sanayi?me, sosyal devrimler) oldu?u gibi sanatta da yeni aç?lımları?n ba?lang?c?n? olu?turmu?tur. Böylece yeni bir dünya görüşü'nü oldu?u kadar, yeni bir sanat anlay???n? da beraberinde getiren Rönesansla birlikte önceleri dinsel bir yönelimle, usta-ç?rak yöntemiyle yeti?en heykel sanatçılar? Rönesans?n bu yeni ayd?nlanmas?na ko?ut olu?turulan sanat akademilerinden yeti?meye ba?lam?? ve tüm bu geli?meler sanat?n her dal?nda oldu?u gibi heykel sanat?n?n da Bat? dünyas?nda geli?ip yayg?nla?mas?na olanak tan?m??t?r. SANAYI?-? NEF?SE VE HEYKEL E??T?M?N?N BA?LATILMASIBat? sanat?, Antikiteden Rönesansa, oradan da 19. yüzyıla ula?an bir geli?im çizgisinde ilerleyip bu anlamda köklü bir gelenek olu?turma yoluna giderken, tüm bu geli?melerin oldukça uza??ndaki Osmanlı? Türk toplumunun -18. yüzyılda bir Ayd?nlanma dönemi ya?ayarak modernizm projesinin esas?n? olu?turmu? bulunan Bat? kar??s?nda geri kalmamas? söz konusu bile olamazd?. Ne var ki, Bat? dünyas?ndaki pek çok geli?meden habersiz olan Osmanlı? toplumu, Bat? kar??s?nda geri kalm??l???n?n nedenlerini ancak 19. yüzyıla gelindi?inde daha yeni yeni sorgulamaya ba?lar. Böylece, 19. yüzyılda Osmanlı? toplumunda tüm bu sorgulamalar?n da alt?n? önemle çizildi?i gibi, güçlenen Bat?n?n kar??s?nda durabilmenin ancak Bat?n?n “fikri ve teknolojik donan?mları?na sahip olabilmekle” mümkün olabilece?i dü?üncesinden hareketle, yayg?n deyimiyile “Bat?l?la?ma” ad? da verilen bir yenile?me hareketi söz konusu olur ve 1839’da Tanzimat’ın ilân? ile bu kap? resmen aç?lır. 3. Selim, 2. Mahmut’tan itibaren ba?layan bu yenile?me ya da ba?ka bir ifadeyle bat?l?la?ma hareketi öncelikli önemi nedeniyle askeri alanda yo?unla??r. Bu harekete ba?l? olarak Mühendis Hane-i Berri Humayun, Mühendis Hane-i Bahri Humayunun (Kara, Deniz, Harp Okulu) program?na t?pk? Bat?da oldu?u gibi perspektifli resim, haritac?lık ve geometri dersleri konulur. Bat?l? anlay??a dönük ilk ressamlar?m?z da bu kaynaktan yeti?irler. Dolay?s?yla tüm bu geli?melerden de anla??ılaca?? gibi, asl?nda amac? ressam yeti?tirmek olmamakla birlikte harp okullar? bu dönemde daha sonra varlık kazanacak olan Türk resim sanat?n?n öncülerinin yeti?mesi aç?s?ndan oldukça önemli bir zemin haz?rlar. Oysa resimde oldu?u gibi heykel ya da heykel yap?m?na kap? aralayacak herhangi bir giri?im 2 Mart 1883’te Sanayi-i Nefise Mektebinin kurulup e?itime ba?laması?na kadar söz konusu olamaz. Di?er yandan her ne kadar Osmanlı? toplumu özellikle din ad?na ba?ta heykel olmak üzere bat?l? anlamda sanata kar?? olumsuz bir tutum sergilese de, Osmanlı? padi?ahları?ndan Fatih’in, 3. Selim’in, 2. Mahmut’un,

Abdülaziz'in Batı sanat ve kültürüne ilgi duydukları bilinmektedir. Fatih, İtalyan ressam Gentile Bellini'nin portresini, heykeltıraş Bartolomeo Bellano'ya da kabartma madalyaları yaptırmış, 2. Mahmut, devlet dairelerine Batılı bir tarzda yapılmış resmini yaptırmış, Abdülaziz ise, C. Füller'e at üzerinde bronz heykelini ve mermer yontu büstünü yaptırmıştır. Ancak, bütün bu yenilikçi girişimler cahil ve mutaassıf olan büyük çoğunluk tarafından zaman tepkiyle karşılanmıştır, 16. yüzyılda "Maktul" ya da "makbul" lakabıyla anılan İbrahim Paşa'nın Macaristan seferi sonunda beşenip Sultanahmet'teki sarayının bahçesine koydurttuğu figürlü heykellerin kaldırılması, 2. Mahmut'un devlet dairelerine resmini yaptırmamasına karşılık olunan tepkiler, Sadrazam İbrahim Paşa'nın Rütiyeye (ortaokul) daha önce konulan resim derslerini kaldırması, Abdülaziz'in yaptırdığı heykelinin Batıdaki çarşınlar gibi büyük meydanlara konulacak biçimde değil de saray içine konulacak büyüklükte yapılarak saray dışına çıkartılmaması gibi örneklerde de görüldüğü üzere her türlü olumlu girişim toplum tarafından birtakım engelleyici olaylar ve reddedici bir tutumla bastırılmaya çalışılmıştır. Doğaldır ki, tüm bu olumsuzluklar nedeniyle ne bir geleneğe, ne de resimde olduğu gibi mühendishane ya da harp okullarının eğitim sonucunu oluşturan bir hazırlık ve birikime sahip olmayan heykelin Osmanlı toplumunda eğitimini başlatılabilmesi de kolay olmayacaktır. İşte bu olumsuz koşullara karşın Osmanlı'da heykel eğitiminin nasıl başlatılabildiğini Mustafa Cezar şöyle ifade etmektedir: "Mimarlık, resim ve heykel alanlarında eğitim veren Sanayi-i Nefise Mektebinin kuruluşu, usta çırak ilişkisi yerine, okuldan yetiştirilen sanatçılara duyulan ihtiyaç sonucu gerçekleşmiştir. Bu ihtiyaç 1880'lerden çok önce sezen kimseler olmuştur. Mimarlık ve ona bağlı süsleme sanatlarında büyük başarılar göstermiş bir toplumun insanlar için ya da adanmış çarşın ayak uydurarak buna göre yeni yaratımlara girmesi gerekirdi. Bu ise sanatçıların ya da adanmış çarşın bilgileriyle donanarak yetiştirilmesi mümkündür" (2000: 22). Osmanlı'da Batı'la karşılaşma döneminde kültür ve sanat alanındaki hizmetleriyle dikkati çeken ve Cezar'ın da yukarıda belirttiği gibi "bu ihtiyaç 1880'lerden çok önce sezen"lerden biri olan Osman Hamdi Bey, İstanbul Arkeoloji Müzesini kurduktan sonra Sanayi-i Nefise Mektebinin de kurucusunun üstlenmesi, böylece kurulan yeni okulla birlikte Osmanlı'da heykel eğitime başlanmıştır. Ancak, her ne kadar heykel eğitimi için önemli bir adım atılmış olsa da, Batıdaki akademilerin kuruluşundan (1563) 200-250 yıl sonra kurulan Sanayi-i Nefise Mektebinin programında, kurucuların toplumun heykelle karşı duyarlılığını dikkate almasından olsa gerek, Heykel Bölümü Oymacılık Bölümü adıyla eğitime başlanmıştır. (Cezar 1986: 84) SANAYİ-İ NEFİSE DEN CUMHURİYET'E TÜRK HEYKEL SANATI Sanayi-i Nefise Mektebinde heykel eğitime başlandı, eğitimi yurt dışındaki tamamlanarak yurda dönmüş olan Oskan Efendi (1855-1914)'den başka heykeltıraş yoktu. Dolayısıyla Ermeni asıllı bir Osmanlı yurttaşı olan Oskan Efendi, heykel bölümünün ilk ve tek hocasıdır. Yaptıkları akademik, natüralist (doğal) bir yaklaşımla özellikleri görülen Oskan Efendinin sanat ve özgeçmişi hakkında geniştir bilgi Mustafa Cezar'ın Adolphe Thalasso'dan yaptığı aktarımdan edinilmektedir: "Ressam ve heykeltıraş olan E. Oskan Efendi, Hamdi ve Halil Beylerle Osmanlı sanatının sacayağına tekel eder. O, Türkiye'de üç büyük sanatçıdan biridir. Venedik Rafael Kolejinde Luigi Quere'nin Roma Kraliyet Güzel Sanatlar Okulunda Enrico Decceetti ve Girolamo Masini'nin öğrencisi olmuştur ve çarşın sanat tarihindeki yeri büyük olan ölümsüz Gigi'nin derslerine devam etmiş olan Oskan Efendi, 12 yaşında desenin, yalın resmin, perspektivin, mimarlık ve heykeltıraşın etüdüne hasretmiştir. 1878'de Paris'e gelmiş, önce, sergilere eserleri kabul edilen milletleri temsil eden büyük figürler için çalışmış sonra sergi bitince iki yaşında bronz sanat eserleri vererek atelyesine kapanmıştır. İyice ailevi sebepleri memlekete dönmelerini zorunlu kılmasaydı, o kesin olarak Paris'e yerleşecekti. Dönüşü Osmanlı Müze-i Hümayunu ve İstanbul Güzel Sanatlar Okulunun kuruluşu ile aynı zamana rastlıyordu. Her iki kurumun da müdürü olan Hamdi Bey, onu derhal kendi hizmetine aldı. O, önce Güzel Sanatlarda heykel hocası oldu, sonra bu okulun müdür yardımcısı atandı. Halen aynı okulun dahili müdürüdür. Yorulmak bilmez çalışmalarıyla çok eser vermiştir. Bronz ve mermerden yapılmış heykelleri sayılmayacak kadar çoktur. Oryantal, tarihi ve mitoloji gibi çok çeşitli konular ilgilidir. İstanbul'da heykeltıraşlık yapan ilk odur. İstanbul'da mermer heykeller sergileyen ilk odur. Ve bu sanatı tehirde salonda tek adamdır. Sergiye gönderisi, bilhassa formun kalitesi duygusu bakımından değerli. Pek saf hatlı ve "Muzaffer Venüs"ün, tam bir oryantal realizmine sahip. "Tavuk Satan Kadın" ve "Kızla Danseden Zeybek"ün ince hareketleri, bütün yorgunluğuna rağmen eserlerdir. Resim sanatındaki ilk günlerini hatırlayan sanatçı, elini konuturma için olacak, mermer heykellerine oryantal konular illeyen üç akvarel eklemi..." (1971: 421) Sanayi-i Nefise Mektebinin ilk öğrencilerinden olan ve hocası Oskan Efendi gibi akademik, doğal bir anlayış benimseyen İhsan Özsoy ise, ilk Türk heykeltıraş olması bakımından oldukça önemli bir isimdir. Oskan Efendinin Sanayi-i Nefise Mektebinde 31 yıl süren hocası sonunda, İhsan Özsoy (1867-1944) mezuniyetinin ardından 1891 yılında devletçe gönderildiği Paris'e eğitimini tamamlayarak yurda dönmüş ve 1908 yılında Oskan Efendinin yerine Sanayi-i Nefisede heykel hocası atandı. Diğer yandan Oskan Efendinin bir başka öğrencisi olan ve bu alanda etkinlik gösteren İsa Behzat (1875-1916)'ın da Oskan Efendi ve İhsan Özsoy'da olduğu gibi akademik, doğal bir anlayış benimsediği görülmektedir. Yine bu dönemde, Mehmet Mahir Tomruk (1885-1954) ve Nijad Sirel (1897-1959) eğitimlerini Almanya'da tamamlamış ve ardından her ikisi de Sanayi-i Nefisede görev almışlardır. Üstesince açılmalıdır ki, Sanayi-i Nefiseden (1883) Cumhuriyet'e (1923) kadar geçen 40 yıllık sürede, gerek kentsel yapılanmada henüz heykelle gereksinim duyulmaması, gerekse toplumda yaygın olarak oluşturma sanat bilinci ve özellikle de heykelle karşı söz konusu olan duyarsızlık bu alanda yetiştirilen sanatçıların sayılarının olduğu kadar, yetiştirilme olanların da etkinliklerini çok sınırlamıştır.